

УДК 65.365.28

О. О. Олійник,

Бердянський університет менеджменту і бізнесу

ФІНАНСОВА РІВНОВАГА В УПРАВЛІННІ ГРОШОВИМИ ПОТОКАМИ ВІДТВОРЮВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті розглянуто теоретичні передумови запровадження фінансової рівноваги в управлінні грошовими потоками сільськогосподарських товаровиробників для забезпечення процесу відтворення аграрної галузі виробництва в системі фінансового менеджменту.

In the article theoretical pre-conditions of introduction of financial equilibrium are considered in the management by the monies streams of agricultural commodity producers for providing of process of recreation of agrarian industry of production in the system of financial management.

Ключові слова: грошові потоки, фінансова рівновага, ціноутворення, синхронізація, монетарна політика, відтворення.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Порушення принципів фінансової рівноваги між потребами та забезпеченістю коштами підприємства негативно впливає на результати його діяльності. При цьому негативний вплив на ефективність функціонування підприємства визначається як дефіцитна, так і надлишкова ситуація порушення фінансової рівноваги. Негативні наслідки дефіцитного грошового потоку підприємства проявляються в зниженні ліквідності та рівня платоспроможності підприємства, зростанні кредиторської заборгованості, зростанні тривалості фінансового циклу підприємства та зниженні показників ефективності використання його капіталу. Негативні наслідки надлишкового грошового потоку підприємства, перш за все, проявляються в тому, що грошові кошти, які не задіяні в обороті підприємства, породжують значні альтернативні витрати.

В основі фінансової рівноваги лежать збалансованість потреб і ресурсного забезпечення виробництва. Сума показників результатів господарської діяльності підприємства має бути більшою від понесених витрат. Ця різниця за своїм змістом повинна відповідати значенню одержаного чистого грошового потоку підприємства. Застосування такої фінансової стратегії на підприємстві дозволить вчасно виявити коливання стану фінансової рівноваги.

Сільськогосподарське виробництво відноситься до найбільш консервативних сфер матеріального виробництва, через це йому не властиве оперативне реагування на зміни цінової політики, механізм "попит-пропозиція" більше і прямо поширюється на продовольство, а не на сільськогосподарську сировину. А дія його опосередковується переробною та харчовою промисловістю через продовольство, що має вирішальний вплив на рух грошових потоків аграрних товаровиробників.

Управління грошовими потоками в системі економічного відтворення аграрного виробництва потребує розробки системи принципів і методів реалізації управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням коштів сільськогосподарського підприємства й організацією їхнього обороту. Винятковість і надзвичайно важлива практичність цієї проблеми полягає в тому, що аграрне виробництво є найбільшим міжгалузевим формуванням, на вході та виході якого, по суті, перевіряється дієвість не лише аграрної, а й усієї економічної політики держави.

Одним з найважливіших елементів системи управлінського обліку західних підприємств є оперативний облік руху грошових потоків, без якого неможливе обґрунтоване прийняття фінансових рішень. У практиці обліку та управління вітчизняних підприємств рух грошових по-

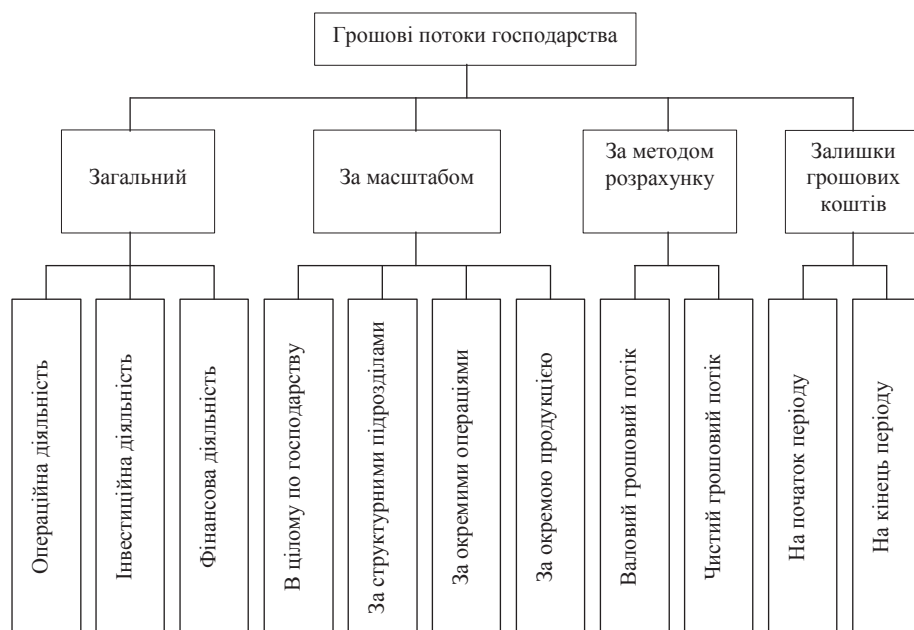

Рис. 1. Класифікація грошових потоків підприємства

токів підприємства та дослідження характеристик циклів діяльності підприємства практично не використовуються, що обумовлює ігнорування динамічності процесів діяльності підприємства.

У цілому існує багато аспектів управління грошовими потоками підприємства, що складають основний об'єкт функціональної системи фінансового менеджменту, проте більшість з них знаходяться поки лише на стадії становлення, зіштовхуючись з об'єктивними економічними труднощами ще молодій ще ринкової економіки, недостатньо розвинутим фінансовим ринком у цілому й за окремими його сегментами, недосконалістю нормативно-правової бази.

Подальше просування країни за шляхом ринкових реформ, розширення теоретичної бази й адаптація сучасного зарубіжного практичного досвіду до вітчизняних умов господарювання дозволить зайняти управлінню грошовими потоками підприємства гідне місце в загальній системі фінансового менеджменту.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Розвиток сучасних методів фінансового управління розпочався ще за німецької та французької школи менеджменту, і визначається як збалансованість грошових потоків підприємства в кожний момент періоду діяльності. Становленню інструментарію фінансової рівноваги у системі фінансового менеджменту сприяли праці західних авторів, таких як: Є. Брігем, П. Дойль, Т. Коллер, Т. Коупленд, Дж. Муррін, Д. Хан, та інші. Роботи вище названих авторів визначили чинники створення вартості підприємства на основі

грошових потоків, які відображають управління результатом діяльності з позиції сучасного вартісного підходу, а отже, визначають теоретичну концепцію фінансової рівноваги, яка дозволяє розглядати сукупність грошових потоків підприємства за різними їх характеристиками.

Становлення відносин ринкової економіки у пострадянських країнах спонукало до появи численних публікацій з питань фінансового менеджменту у російських виданнях І. Балабанова, В. Бочарова, А. Ковальова, В. Ковальова, Н. Никифорова, Є. Стоянова, А. Шеремета тощо, а також вітчизня-

них авторів І. Бланка, В. Коваленко, І. Бурденко, О. Деменіної, Ж. Китаєвої, Ю. Лукіна, І. Марчука, П. Саблука та інших [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Але слід зазначити, що поняття фінансової рівноваги в управлінні грошовими потоками недостатньо висвітлені за окремими аспектами у вітчизняній літературі, що зумовлює актуальність подальшого дослідження теоретичних аспектів і практичного інструментарію фінансового менеджменту.

Ціль статті полягає в дослідженні фінансової рівноваги грошових потоків процесу відтворення аграрної галузі виробництва в системі фінансового менеджменту.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Система показників діяльності підприємства повинна відображати напрям фінансового управління, що полягає у відтворенні та динамічного процесу діяльності аграрного виробництва, який спрямований на максимізацію досягнення максимуму цільової функції господарства — одержання максимального прибутку при контрольованій співставності вхідних та вихідних грошових потоків, виконуючи концепцію їх синхронізації. Синхронізація грошових потоків господарства повинна виходити із накопичення інформації за показниками реалізації, яка в свою чергу підлягає координуванню та контролю найважливіших процесів витрат та продуктивної діяльності товаровиробника, а також виявлення характерних відхилень, що виникають у цих процесах, спрямовуючи зусилля на генерування чистого грошового потоку.

Загальна класифікація грошових потоків господарства має такий вигляд (рис. 1).

Економічне відтворення сільськогосподарського товаровиробника та збалансоване його зростання, ґрунтуються на підтримці рівноваги грошових потоків виробничого циклу, які забезпечують максимізацію основного цільового показника — фінансового результату. Розгляд концепції синхронізації грошових потоків з позиції фінансового менеджменту має важливе значення для прийняття ефективних оперативних та стратегічних фінансових рішень.

Важливу роль на функціонування грошових потоків у системі економічного відтворення аграрного виробництва відіграють політичні відносини між державою і товаровиробником на основі монетарної політики.

Загальновідомо, що сучасний монетаризм являється теоретичною і ідеологічною основою реформування економіки. У центр уваги монетаристами ставляться не фактори виробництва, а багатство в усіх його проявах. При цьому багатство виступає джерелом грошових і не грошових доходів, з однієї сторони, й основою витрат щодо його збереження та відтворення — з іншої.

М. Фрідман, безперечний лідер монетаризма, виділяє п'ять основних форм багатства: гроші, облігації, акції, фізичні блага, людський капітал [8]. Кожна з форм багатства здатна приносити дохід у грошовій і не грошовій формах. Людський капітал, крім грошового доходу у вигляді оплати праці, здатний приносити і не грошові форми доходу, такі як гарантії отримання роботи, стабільність і надійність в організації на основі конкурентних переваг.

Монетарна політика держави, моделюючи господарську систему, надає їй можливість економічного відтворення. Але модель господарської системи повинна відповідати щонайменше таким обов'язковим умовам:

1. Оптимізація власного капіталу за засновниками господарства з можливістю вільного вибору між різними формами капіталу.

2. Створення умов за яких національне багатство здатне приносити стійкий сукупний дохід. Серед них найбільш значимими є прибутковість інвестування, доступ до природних ресурсів, створення умов для продуктивного використання капіталу учасників виробничого процесу.

3. Забезпечення вільної конкуренції на ринку товарів та ресурсів, що входять до національного багатства, на основі гнучкості цін і заробітних плат.

Монетарна політика України представлена комплексом заходів із регулювання грошово-

го обігу через зміни грошової пропозиції та процентної ставки. Основний органом (суб'єктом) по втіленню монетарної політики держави виступає Національний Банк України (НБУ), який визначає стратегію монетарної політики, її мету, тактику проведення та інструменти.

Монетарна політика чітко окреслює свої об'єкти, до яких відносять пропозицію (маса грошей), процентну ставку, валютний курс, швидкість обігу грошей. Монетарна політика переслідує такі цілі:

1. Стратегічні — забезпечення стабільної національної грошової одиниці в умовах стабільного економічного відтворення та розвитку (низький рівень інфляції).

2. Проміжні — НБУ прогнозує зміни грошової маси, зміни ціни грошей.

3. Тактичні — зміна НБУ грошової бази, процентної ставки на міжбанківському ринку.

До інструментів монетарної політики відносять політику рефінансування — кредитування комерційних банків (процентна політика), політику операцій НБУ на ринку цінних паперів (на відкритому ринку), в основному на державному, і політику обов'язкового резервування, яке відображається у нормуванні процентного відношення до депозитів.

Таким чином, дієва монетарна політика, на макроекономічному рівні, є умовою розвитку відтворювального процесу аграрного виробництва на основі ефективності функціонування грошової системи, забезпечуючи стабільність купівельної спроможності грошової одиниці через фінансові інструменти — індекси цін, величину процентної ставки, тощо. В свою чергу це забезпечує товаровиробників достатньою кількістю грошей, надає можливість стратегічному плануванню вхідних та вихідних грошових потоків економічної діяльності сільськогосподарських підприємств.

У успішному функціонуванні будь-якої економічної системи чимала роль належить фінансово-кредитному механізму, тобто сукупності тих фінансових важелів і стимулів, за допомогою яких підприємство бере участь у загальнонаціональному процесі відтворення.

Українська практика використовуючи систему грошово-кредитних інструментів і методів ринкового механізму, визначає їх як основні важелі відтворювального процесу товаровиробників.

Якщо виходити з рольової функції фінансово-кредитних відносин, то стане зрозумілим, що агропромислове виробництво, крім функції забезпечення ринку продовольчими й непродовольчими товарами сільськогосподарського поход-

ження, має брати участь у формуванні державного бюджету, що зумовлює необхідність забезпечувати власні доходи в достатньому обсязі.

Отже, фінансово-кредитну систему, на нашу думку, слід оцінювати з визначенням функції грошових потоків, а саме:

— яку участь беруть грошові потоки у формуванні та використанні доходів;

— наскільки виробнича діяльність забезпечена грошовими ресурсами;

— якою мірою і на яких засадах товаровиробники користуються залученими грошовими ресурсами.

Характеризуючи функцію вхідних грошових потоків (накопичення) у складі фінансово-кредитній системі в умовах ринку, необхідно відмітити те, що вона визначається характером фінансово-господарського механізму, який ґрунтується на засадах комерційного розрахунку, тобто самоокупності та отриманні прибутку. Практично це означає використання у виробничій сфері реальних комерційних відносин, коли господарство в цілому відповідає за кінцеві результати роботи, а у невиробничій сфері — поступове обмеження бюджетного фінансування.

У сучасних умовах аграрні підприємства України свою участь у формуванні бюджету визначають відповідно до чинного законодавства, зокрема закону про фіксований сільськогосподарський податок, про оплату за землю, про оподаткування прибутку підприємства, про податок на додану вартість, про акцизний збір, що окреслює функцію вихідних грошових потоків у сфері відносин із державою. Оскільки самі функції грошових потоків відносяться до механізму фінансово-кредитних відносин, що формується на рівні держави, то стає зрозумілим, що при відтворенні аграрного виробництва та входженні до ринкових відносин досить важливо в їх побудові врахувати специфічні особливості аграрного виробництва з тим, щоб запобігти шаблонному перенесенню фінансово-кредитних відносин у сільськогосподарські підприємства з промисловості чи інших галузей народного господарства.

Так, при формуванні грошових потоків з виконанням їх функції в економічному відтворенні аграрного виробництва, слід враховувати сезонність виробництва, а звідси і сезонність надходження грошових потоків з їх тривалістю обігу (особливо в рослинництві). При цьому тривалість обігу грошових потоків породжує низьку фондозабезпеченість аграрного товаровиробника, низьку на даному етапі оплату праці. Ці специфічні особливості з відтворення аграрного виробництва в економічній системі держави, вимагають серйозної уваги при

опрацюванні фінансово-кредитної політики у становленні ринкових відносин.

Економічне відтворення аграрного виробництва тісно пов'язане з глибинними змінами цінової системи товаровиробників. Це пояснюється тим, що механізм функціонування вхідних грошових потоків (дохід від реалізації продукції) і вихідних (придбання предметів і засобів праці, фіскальна політика держави) вимірюється ціною, що дозволяє оцінити роль сільського господарства у створенні як національного доходу, так і забезпечення особистого відтворення.

Таким чином, паритетність міжгалузевих грошових потоків через ціновий механізм, що відтворює і обслуговує аграрне виробництво, можна вважати вирішальним фактором формування продовольчого фонду, а звідси — вартості робочої сили, а також важливим рушієм грошових потоків. Підхід до ціноутворення на сільськогосподарську продукцію має бути особливим, враховуючи реальні можливості аграрних товаровиробників реагувати на будь-які зміни в ціновому механізмі. І тому, на нашу думку, ні в якому разі не може сприяти поліпшенню грошового потоку лібералізація цін на промислову продукцію і блокування їх на продукцію сільського господарства. Внаслідок цього необхідно зважати на те, що будь-яке зростання цін на матеріально-технічні ресурси на вході до сільського господарства адекватно викликає зростання затрат сільськогосподарського виробництва на виході, а це потребує відповідно підвищення ціни на агропромислову продукцію.

Рух грошових потоків з низькою їх оборотністю і сезонний характер виробництва вимагають відносної стабільності цін і врахування не стільки попиту-пропозиції, скільки середньогалузевої собівартості сільськогосподарської продукції, яка склалася в даний час. Звідси впливає висновок, що й за ринкових умов у ціноутворенні на сільськогосподарську продукцію ніяк не можна заперечувати регулюючу роль держави, керуючись хибним принципом "ринок все врівноважить", оскільки держава блокує вільні ціни на сільськогосподарську продукцію. Звичайно, попит-пропозиція повинні враховуватись, бо інакше не буде відтворювального прогресу, але державна підтримка в його регулюванні має бути неодмінною і адекватною втратам галузі від диспаритету цін.

Процес економічного відтворення аграрного виробництва в системі цінової політики має вирішальний вплив на функціонування грошових потоків, які забезпечують реальний фінансовий результат товаровиробників. На нашу думку, необхідно наголосити, що лише на засадах державного регулювання ринкової еконо-

міки виникають можливості створення реальних можливостей вибору економічно вигідних шляхів реалізації сільськогосподарської продукції, внаслідок цього система цін, яка впливає на вхідні і вихідні грошові потоки, повинна модифікуватися, послідовно набираючи ринкового вигляду. При цьому мають право на існування фіксовані (гарантовані), вільні (договірні) ціни і ціни, які сформовані під впливом попиту-пропозиції. Даний процес не раптовий, а тривалий, проте він потребує свого вирішення.

Отже, з вищенаведеного можна зробити висновок, що система ціноутворення потребує істотного вдосконалення в напрямку стимулювання економічного відтворення аграрного виробництва, виконуючи класичний принцип ринкової економіки: "ціна — витрати — прибуток", ланками якого є грошові потоки.

Виходячи із функціонального призначення грошових потоків у системі економічного відтворення аграрного виробництва, важливе місце належить їх зміцненню, являє собою одним з найбільш значимих функціональних напрямів системи фінансового менеджменту. Управління грошовими потоками органічно входить у систему управління доходами і витратами, управління рухом активів і капіталу, управління усіма аспектами операційної, інвестиційної і фінансової діяльності аграрного товаровиробника в процесі його відтворення.

З урахуванням змісту управління грошовими потоками сільськогосподарського підприємства формується його мета і задачі. Розглядаючи головну мету управління грошовими потоками аграрного товаровиробника, слід зазначити, що вона нерозривно пов'язана з головною метою фінансового менеджменту в цілому і реалізується в єдиному комплексі.

З розвитком фінансового менеджменту змінювались підходи до визначення його головної мети. У генезисі цієї проблеми можна виділити три основних підходи.

Перший підхід. Класична економічна теорія стверджувала, що головною метою фінансової діяльності підприємства є максимізація прибутку. Реалізація цієї мети досягалась шляхом встановлення рівності показників граничного доходу і граничних витрат підприємства. Однак згодом це формулювання головної мети фінансової діяльності підприємства було піддано критиці багатьма провідними економістами. Так, було доведено, що максимізація прибутку далеко не завжди забезпечує необхідні темпи відновлення і економічного розвитку підприємства. Високий по сумі і рівню отриманий прибуток може бути цілком витрачений на поточне спо-

живання, у результаті чого підприємство буде позбавлено основного джерела формування власних фінансових ресурсів для свого майбутнього розвитку. Крім того, високий рівень прибутку підприємства може досягатися при високому рівні фінансового ризику, що генерує загрозу банкрутства. Тому в ринкових умовах максимізація прибутку може виступати як одна з найважливіших проміжних задач фінансової діяльності підприємства, як критерій оцінки ефективності його грошового обігу, але не як кінцева мета фінансового управління.

Другий підхід. Теорія стійкого економічного росту, що досліджується іншими провідними економістами, головною метою фінансової діяльності висуває забезпечення фінансової рівноваги підприємства в процесі його розвитку. На їхню думку, реалізація цієї мети забезпечує тривалий безкризовий розвиток підприємствами, поступальне розширення обсягу його господарської діяльності. Разом з тим, така ціль фінансової діяльності підприємства мінімізує рівень фінансових ризиків, пов'язаних з формуванням і використанням коштів, не дозволяє реалізувати повною мірою усі резерви росту ефективності їхнього використання. Крім того, механізм реалізації цієї мети недостатньо зв'язаний з коливаннями кон'юнктури фінансового і товарного ринків, що змінюють параметри умов грошового обігу конкретного підприємства при заданих темпах його економічного відтворення та розвитку. У зв'язку з викладеним, досягнення і підтримка фінансової рівноваги не може розглядатися як головна мета фінансової діяльності підприємства, оскільки це не кінцевий результат, а лише передумова його досягнення.

Третій підхід. Сучасна економічна теорія висуває в якості головної мети фінансової діяльності підприємства забезпечення максимізації добробуту його власників, що отримує конкретне вираження в максимізації ринкової вартості самого підприємства. Це положення поділяють всі сучасні теоретики в області фінансового менеджменту, тому що, на їхню думку, дана мета щонайкраще реалізує фінансові інтереси власників підприємства. У цій головній меті отримують відображення фактори часу, прибутковості та ризику, що є більш повним відображенням мотивації фінансової діяльності підприємства.

ВИСНОВКИ

Головною метою фінансового менеджменту (а відповідно і управління грошовими потоками) є забезпечення максимізації добробуту

власників підприємства в поточному і майбутньому періоді.

Опираючись на економіко-теоретичні визначення мети і функції управління грошовими потоками, необхідно сформувати їх систему управління, яка дасть змогу реалізувати головну мету й основні задачі щодо економічного відтворення аграрного виробництва.

Загальний підхід до групування взаємозалежних і взаємообумовлених основних функцій управління грошовими потоками можна представити за такими напрямками:

1. Функція управління грошовими потоками як регулююча система із векторною направленістю створення відповідних заходів, що включає:

- політику управління грошовими потоками господарства;
- інформаційну систему управління грошовими потоками;
- альтернативні варіанти управлінських рішень;
- планування грошових потоків;
- аналіз з формування грошових потоків;
- реалізація управлінських рішень з формування грошових потоків;
- моніторинг реалізації управлінських рішень з формування грошових потоків.

2. Функція управління грошовими потоками як спеціалізована галузь керування господарством. Представлена конкретними заходами економічної діяльності, тобто звідки надходять грошові потоки (вхідні) і куди вони направлені (вихідні):

- управління доходами від реалізації продукції;
- управління витратами виробництва і обігу;
- управління платежами за фіскальною системою;
- управління операційними ризиками;
- управління фінансуванням реальних інвестиційних проектів;
- управління прибутковістю і ризиками реалізованих інвестиційних проектів;
- управління вартістю привабливого грошового капіталу;
- управління структурою привабливого грошового капіталу;
- управління обслуговування і поверненням грошового капіталу.

Таким чином, процес управління грошовими потоками за його функціями ґрунтується на визначеному механізмі — механізмі керування грошовими потоками, який являє собою систему основних елементів, що регулюють процес розробки і реалізації управлінських рішень у

даній сфері.

Розробка та втілення ефективного механізму управління грошовими потоками дозволяє в повному обсязі реалізувати ціль господарства, вирішити його задачі та здійснити результативне відтворення аграрного виробництва на основі функціонування його грошових потоків.

Актуальність ефективного управління грошовими потоками як складовою частиною фінансових ресурсів полягає у запровадженні системи фінансового менеджменту господарської діяльності.

У нашій країні практика фінансового менеджменту знаходиться лише на стадії становлення, стикнувшись з об'єктивними економічними труднощами початкового етапу ринкової економіки, недосконалістю нормативно-правової бази та недостатньому рівню роботи спеціалістів у кризових економічних умовах. Подальший рух країни шляхом ринкових реформ і подолання кризових економічних тенденцій дозволить повною мірою використовувати теоретичний базис і практичний досвід фінансового менеджменту.

Література:

1. Бланк И.А. Управление денежными потоками. — К.: "Ника-Центр", 2001. — 736 с.
 2. Коваленко В.В. Регулятори фінансової рівноваги / В.В. Коваленко, І.М. Бурденко // Фінанси України: гроші й грошова політика. — 2007. — № 2. — С. 97–102.
 3. Китаєва Ж.В. Методика обчислення грошових потоків надходжень і витрат / Ж.В. Китаєва // Фінанси України. — 2006. — № 5. — С. 21–26.
 4. Лукіна Ю.В. Формування та реалізація стратегії управління фінансами підприємства / Ю.В. Лукіна // Фінанси України: фінанси підприємств. — 2006. — № 3. — С. 113–118.
 5. Саблук П.Т. Ціна — інструмент управління / П.Т. Саблук // Економіка АПК. — 2006. — № 4. — С. 3–7.
 6. Деменіна О.М. Управління грошовими потоками в межах концепції фінансової рівноваги підприємства / О.М. Деменіна // Актуальні проблеми економіки: фінанси і кредит. — 2007. — № 7. — С. 14–18.
 7. Макарчук І.М. Платоспроможність і ліквідність аграрних підприємств / І.М. Макарчук // Фінанси України. — 2005. — № 4. — С. 120–126.
 8. Фридман М. Если бы деньги заговорили: пер. с англ. — М.: Дело, 1999. — 185 с.
- Стаття надійшла до редакції 15.09.2009 р.*